

STEFAN ZWEIG

HET LAND TUSSEN DE TALEN

REPORTAGES UIT BELGIË

Stefan ZWEIG, *Het land tussen de talen*.
Reportages uit België, Amsterdam: Uitgeverij
Van Oorscot, 2022, 95 p., 17,50 euro,
ISBN 9 789028 221055

Els Snick is in het Nederlandse taalgebied dé specialiste van de Duitsschrijvende romancier en journalist-publicist Joseph Roth (1894-1939) en vertaalster van veel van zijn werk. Vier jaar geleden stond ze ook in voor de vertaling van Roths correspondentie met de eveneens in het Duits publicerende Stefan Zweig (1881-1942). De briefwisseling tussen de twee schrijvers van wereldformaat werd in 2018 uitgegeven onder de titel *Elke vriendschap met mij is verderfelijk*. Hun correspondentie, die meer dan een decennium aanhield, schetst het verhaal van hun hartelijke maar af en toe bijzonder pijnlijke contacten. Naar aanleiding van de tachtigste verjaardag van het zelfgekozen overlijden van Zweig bezorgde Snick ons dit jaar een nieuwe uitgave van de uit Wenen afkomstige stadsmens: *Het land tussen de talen* is de vertaling van enkele opmerkelijke impressies uit de periode 1902-1928 over zes Belgische steden.

De wereld van gisteren, Zweigs postuum gepubliceerde, autobiografisch geïnspireerde magnum opus over Europa in de halve eeuw tussen 1890 en 1940, is een magistrale brok mentaliteits- en cultuurgeschiedenis en wordt volkomen terecht geregeld herdrukt – in 1990 verscheen voor het eerst de Nederlandse vertaling. *Het land tussen de talen* sluit er in zekere zin bij aan. Als betrokken buitenstaander registreert de auteur vanuit een sterk historisch besef het veranderende maatschappelijke klimaat en de verschuivende geestesgesteldheid in België tijdens het eerste kwart van de 20e eeuw. Dat doet hij met veel aanvoelings- en inlevingsvermogen en in een beeldrijke taal.

De titel van Zweigs nu vertaalde bundel werd ontleend aan zijn *Erinnerungen an Emile Verhaeren* uit 1917. Daarin memoreert hij

piëteitsvol de Franstalige Vlaamse dichter Emile Verhaeren (1855-1916), ondanks het feit dat zij gebrouilleerd waren geraakt door de Eerste Wereldoorlog. Het was trouwens om Verhaeren te ontmoeten dat de 21-jarige Zweig als welstellende burgerzoon in 1902 voor het eerst naar België reisde. Hij publiceerde toen twee uitstekende bijdragen over zijn reis, respectievelijk met Oostende en Brugge als onderwerp.

Oostende beleefde tijdens de belle époque zijn glorie dagen en genoot internationale renomme. Als scherpzinnig observator typeert Zweig de stad fijntjes als een 'ontmoetingsplek van echte en vermeende aristocraten' en als een luxueus ontspanningsoord 'van de beau monde en ongetwijfeld ook van de demi-monde'. Het contrast met Brugge, waar hij onder meer de grote tentoonstelling over de Vlaamse Primitieven bezocht, kon ondanks de beperkte geografische afstand nauwelijks groter zijn. Zweig zet woordcombinaties als 'de waardige stilte en het dromerige karakter' in om de nog bijna middeleeuwse sfeer van *Bruges-la-morte* te vatten, net zoals de beschrijvingen van de materiële en immateriële katholiciteit die hem als Jood sterk trof. In een portret dat hij twee jaar later over de West-Vlaamse provinciehoofdstad schreef, is zijn toon grimmiger en heeft hij het over 'het donkere habijt van zijn eenzaamheid' dat de 'grafkille stad' karakteriseert.

Luik en Leuven bezocht Zweig kort nadat de Eerste Wereldoorlog er in de zomer van 1914 door- en overheen was geraasd. In dat dubbelportret beklemtoont hij andermaal het contrast tussen twee steden, allebei met een roemrijk verleden, respectievelijk als hoofdstad van een prinsbisdom en als zetel van de oudste universiteit van de Nederlanden. Zo

zet hij de industriële vooruitgang van Luik, 'een hoofdstad van het wereldse zakenleven', tegenover de kleinburgerlijke zelfvoldaanheid van Leuven, een 'dromerige uithoek van de wereld'. De literator vergroot de tegenstelling uit, maar de kern van zijn waarneming ligt niet ver bezijden de toenmalige waarheid. Datzelfde jaar bezocht Zweig Antwerpen en schreef hij over 'deze stad met de allures van een wereldburger', 'die te groot is voor haar kleine land'... Vanuit Antwerpen reisde Zweig naar Sint-Amands aan de Schelde, het geboortedorp van Verhaeren, waar diens monumentale graftombe nu een uitkijkplaats vormt op een brede en machtige bocht in de rivier. Tot 22 mei liep daar in het Emile Verhaeren Museum de tentoonstelling 'Ville Abandonnée' van historicus en beeldend kunstenaar Koen Broucke, waarin hij met schilderijen op klein formaat de vernietigende kracht van oorlogen en andere rampspoed in beeld brengt. Enkele van die kunstwerken zijn als illustratie opgenomen in *Het land tussen de talen*.

Tien jaar na het einde van de Eerste Wereldoorlog reisde Zweig naar het zwaar verwoeste Ieper, de 'nu zo tragisch bekende stad'. Hij hekelt er scherp het vluchtige en oppervlakkige ramptoerisme, waardoor 'dit slaperige provincienest' bezig is om 'uit te groeien tot een gevaarlijke concurrent van Waterloo' – inmiddels was hij van Habsburgs nationalist getransformeerd tot pacifistisch kosmopoliet. De na 1918 nagenoeg compleet heropgebouwde stad omschrijft hij als 'een dubbelganger' van de versie die in 1914 en de daaropvolgende jaren compleet in de as werd gelegd. De Last Post aan de Menenpoort – 'meer mausoleum dan triomfboog' – nodigt er dagelijks uit 'voor vijf minuten van herinnering en van verontwaardiging'.

Piet Chielens, die een kwarteeuw coördinator was van het In Flanders Field Museum in Ieper, schreef het nawoord bij deze bundel. Daarin benadert hij het patriottisme van Zweig in de beginjaren van de Eerste Wereldoorlog hyperkritisch en wat te eenduidig vanuit een hedendaags (moreel) perspectief. Stellen dat de Weense intellectueel elk stadsporstret beëindigt 'met dubbelzinnige insinuaties' is een oordeel dat te weinig oog heeft voor de precieze literaire woordkunst van de Oostenrijkse erasmiaan. Hetzelfde geldt voor wat hij zegt over de beschouwingen van Zweig over de Parijse invloeden in Luik anno 1914. Dat de stad aan de Maas ook in het begin van de vorige eeuw al nadrukkelijk in de richting van Frankrijk keek, is echter een historische realiteit en niet iets dat nergens op slaat, zoals Chielens debiteert.

'Zowel zijn kritiek als zijn waardering zijn helemaal actueel gebleven', mede omdat die werden opgetekend 'met de nuance van de kenner en het begrip van wie liefheeft', besluit Chielens vervolgens terecht. *Het land tussen de talen zet* inderdaad aan om in de spiegel te kijken. Die wordt ons voorgehouden door een internationaal georiënteerde humanistische seigneur. Zweig ging uiteindelijk psychisch ten onder aan de dreiging van de Tweede Wereldoorlog, die twee decennia na het einde van de Grote Oorlog zo mogelijk nog meer leed bracht.

Nico Van Campenhout, historicus

SVEN TUYTENS

GROETEN UIT SPANJE

Sven Tuytens, *Groeten uit Spanje*, Epo Uitgeverij, 2021, 280 p., ISBN: 9789462673120

Hoeveel mensen hebben vanaf de jaren zestig hun zomervakantie niet doorgebracht aan de Spaanse costa's en stuurden de onfortuinlijke achterblijvers een ansichtkaart eindigend met de boodschap 'Groeten uit Spanje'?